

Vynnychenko, Volodymyr
Holod

ВИННИЧЕНКО.

ГОЛОД.

КИЇВ—ВІДЕНЬ
1919 р.
З рукарні А. Гольцгавзена у Відні.

В. Винниченко.

Holod

ГОЛОД.

Друковано 25.000 примірників.

ГОЛОД.

Біля станції по дні рівчака тихо, помалу, иноді зупиняючись та прислухаючись, повзло троє людей. Зорі мовчки слідкували за ними і моргали одна одній; вітер, несміло пошелестівши травою, забігав у рівчак і зараз же боязко ховався в степу. Туга ночі таємниче шопотіла і зітхала коло їх.

Иноді передній з них зупинявся, помалу висувався з рівчака і пильно дивився до станції. Там все було, як і перше. Станція дрімала. Так само на лаві коло дзвінка темніли якісь постаті, ледве освітлені світлом ліхтаря, так само у однім вікні виднілась фіґура телеґрафіста, що сидів схилившись над столом, так само у садку крізь дерева видко було світло, а круг його якісь фіґури. А од фіґур тих і од світла так само нісся то сміх, то брязкіт шклянок, то ніжний тихий спів, то закатистий, голосний регіт. А між станцією й рівчаком блищали лінії рельс, рівні, витягнуті, напружено націлені кудись у далечінь. Рельси, вибігши з полоси світла, пропадали у тьмі і тільки ледве видко було там попереду, куди повзли вони, темні ряди вагонів.

— Ну? — шопотіли задні, коли передній зсувався у низ.

— Валяй далі! — хропів той і мовчки сунувся знов уперед. За ним повзли і задні, чудно якось покручуючи колінами і часами зупиняючись. І коли вони зупинялись, зупинялось і шарудіння в рівчаку і чуть було, як несміло

терся вітер біля їх, як зітхало щось в степу і неслися згуки сміху з маленького садка. А вгорі у темнім небі пильно слідкували за ними мовчазні, таємні зорі.

Повзли довго.

І знов підвівся передній, вистромив голову з рівчака і застиг. Станція одсунулась вбік і не блищали рельси. Замісць їх тягнувся довгою темною смугою ряд товарних вагонів.

— Ш-ш-ш! — прошипів передній, повертаючись до товаришів.

— Вилазьте...

— Тут? — тихо спитав середній, підлазячи до його.

— Вони... Мішки не погубили?... Ш-ш!... Ти! щоб тобі там покорчило...

Задній злякано зігнувся і присів. Потім помалу, ледве ворушачись, підліз до обох і тихо спитав:

— А ти ж добре знаєш?

— Не бійся, на своїй спині таскав його... Ну, тихо ж! Не одставай од мене... Ш-ш!... Та не тікать, як хто гукне... Тільки мішки покидать до долу... Чуєте?

— Та то вже...

— Ну, хай Бог помогає!...

Якось чудно похитуючись, три постаті обережно, помалу посунули одна за одною просто на вагони. Вагони ж стояли, окутані якоюсь таємною тьмою. Всі, як один, темні й однакові, наче домовини на колесах, вони мов ждали їх, замерши і ховаючи в собі щось невідомо страшне, незриме. Було якось сумно.

А станція збоку їх дрімала собі під ніжний спів у садку та сміх і балачки. Вітер зоставсь у степу.

Передній раптом зупинився.

— Хто ідьоть? — в той же мент зачулось звідкись од вагонів.

Три постаті закамяніли одна за одною. Зорі напружено моргали, ждучи, що буде, і навіть з поля прибіг вітер і зшелестів чимсь коло їх ніг.

— Хто ідьоть, питаю? Слиш?! — знову відкись од вагонів почувся сердитий і трохи настороженний голос.

— Кидайте мішки... — поспішно прошопотів передній і, одкинувши щось у бік, голосно й спокійно промовив:

— Свої.

Коло вагонів щось заходило.

— Хто такі свої? Какая надобность ходить тут?

— На станцію йдемо...

Від вагонів одділилась якась темна постать і стала наближатись до їх. Передній зараз же поспішно рушив вперед, а за ним задні.

— Стой!... Підожди! — зачувся за ними ще більш настороженний голос і хода постаті стала частішою.

— А чого нам ждать? Нема часу...

— Говорю, стой, бо стрілять буду...

Передній зупинився, а за ним і задні. Постать підійшла зовсім близько, так що видно було навіть якусь палицю в руці і темну бороду.

— Ну, то що буде? Драстуйте! — спокійно обізвався передній.

Постать, не одповідаючи, мовчки стала близько придивлятись до лиць їм, до одежі, до рук.

— Що, знакомі може? — суворо, знехотя бовкнув середній.

— Да, знакомі... — теж суворо одповіла постать, не перестаючи придивлятись до їх. Потім виняла щось із пазухи, піднесла до рота і різко, несподівано засвистіла.

— А то що буде? — стурбовано і швидко спитав передній.

Постать, не одповідаючи, прислухалась до станції. Вагони стояли темним, понурим рядом, байдужі до чотирьох людей, що напружено стояли в тьмі коло їх. Тільки вітер цікаво терся коло їх та зорі напружено моргали одна одній.

Постать знов піднесла руку до рота і знов засвистіла, різко, одривчасто, погрозливо.

— А бога ти не боїшся, чоловіче? — тихо з сумним якимсь жалем промовив передній. — Чи ми тебе возом переїхали, що свистиш от-то по жандарів?

Од станції раптом зачувся теж різкий, одривчастий свист. Постать з полекшенням заворушилась.

— Бог богом, а служба службою, — твердо і холодно промовила вона. — Вчора тут тоже двоє хлюстів на станцію будьто йшли. А впоследствії оказалось, що пробуравили вагона й виточили під вагон усе зерно!... А сторож одвічай за їх.

— Та от-то й ми б то по зерно, чи що?

— Та хто вас знає. Ось жандар подивиться...

Було тихо.

— Ех!... — зітхнув передній. — Люди!... У самого ж, може, діти голодні... Зараз жандара... А може отті хлюсти не їли три дні? Отті самі, що панське зерно виточили?... Ґа?...

Сторож мовчки знов підніс руку до рота й засвистів. Йому зараз же десь не дуже далеко одповів хтось. Троє людей, було, заворушились, а потім понуро застигли.

— Да! — раптом злісно заговорив сторож. — Як би не діти, то, може б, я й не лазив оттут та не ганявся за вами чортами...

Він помовчав. Чуть було, як десь поспішно йшли до вагонів.

— Ви з голодного села? — суворо спитав сторож.

— З голодного... — знехотя одповів передній.

— З Кирасировки чи з Водяного?

— З Водяного...

— По зерно йшли?

— От йому це зерно!... — суворо, злісно вирвалось у середнього. — А хоч би й по зерно, то що? Докажеш? Злякались твоїх жандарів?!... Чорт їх бери й тебе разом з ними, барбосяко. Злякав, дума. Свистить... Свиснуть би по голові, щоб аж за вагонами тявкнув...

— А ну, свисни! — зневажливо й спокійно сказав сторож.

— Та годі, Данило! — тихо промовив передній.

— Та що ж воно справді... За віщо ж ти хватаєш нас? Чи ти піймав нас на чому, чи що? Дума, як дали йому свистьолку, так уже й начальство...

— А-гей! — зачулось коло вагонів.

— Сюди! — крикнув сторож.

Із тьми, хутко наближаючись, зявилось дві постаті, чимсь дзвякаючи і щось бубонячи між собою.

— А што там? — ще не доходячи, крикнула одна з них.

— Та ось... — суворо промовив сторож. — Якісь... колю вагонів терлись...

Постаті підійшли зовсім близько, зупинились і стали придивлятись до спійманих. На обох були білі сорочки, перепоясані чорним, і в одного в руці рушниця, а в другого збоку шабля.

— Гм... так... — поважно протягнула постать з шаблею.

— Ви скудова?

— З Водяного, господин жандар... — кратко зітхнув передній. — Оце йшли собі на станцію... Нічого не знаємо... Коли це «стой, стрілять буду»... За що ж це?

— Так... А пашпорти єсть?

— Пашпорти?...

Передній закашлявся. Потім утерся і кротко промовив:

— Пашпортів з нами... так що й нема... Но тільки...

— Умгу!... Ну, так ідьом за нами... Поговорим на станції.

Передній розвів руками, зітхнув і рушив за жандаром. За ним понуро пішли й задні, а збоку їх салдат з рушницею. Хвилин через три-чотирі всі пятеро стояли в тому самому садку, з якого чувся сміх і ніжний спів. На столі під акаціями стояли свічки в скляних ліхтарях, а круг свічок з обох боків сторчали пляшки, між пляшками стояли тарілки з закусками, коробочки з якоюсь їжою, ножі, шклянки. За столом сиділо дві пані, а біля їх якийсь панок старенький і два жандарських офіцери. Один лисий, з пишними, рудими вусами; другий молоденький, гарненький. Круг свічок несамовито, скажено літали кругами метелики, бились об скло, падали на стіл і знову бились, повзали й літали.

Очі всім, що сиділи за столом, були затуманені, а паніям губи і щоки якось дуже червоніли.

— Ну, что там? — чекаюче подивився офіцер з пишними вусами на жандара, який заступаючи собою спійманих, виступив наперед і держав руку під козирьок.

Жандар ще більше вирівнявсь і, придержуючи шаблю другою рукою, бадьоро й серйозно промовив:

—Ес... Ес... Еспорпіяторов поймали, ваше благородіє!

Всі заворушились, навіть старенький панок, що старанно вимазував хлібом тарілку, здивовано повернув голову й замер.

— Экспропріаторов? — недовірчиво й ліниво протягнув офіцер.

— Ого! А ну, отойди!

Жандар ловко крутнувсь і одійшов убік. Всі жадно впилися очима в фіґури, що стояли перед ними.

Всі три босі, з великими чорними пальцями на ногах, з якимись запалими, сірими обличчами, зарослими бородами, з мужицькими вигорьованими шиями, на яких виразно темніли зморшки, всі три без шапок, з похиленими головами, всі три з чеканням у всій постаті неминучого лиха...

Одна з паній, у якої були великі сині, мрійні очі, засміялась.

— Ну, и экспропріаторы!... Фе!... Я думала, настоящіе...

Жандар скосив на неї очі, але ждав, що скаже офіцер. Офіцер же, гикнув, одкинувся на спинку стільця і ще ліниві́ше звернувся до спійманих:

— Так... Хм! Вы же это чего там... это... как его?... Там бунты устраиваете?

«Експропріатори», що жадно бігали очима по закусках, заворушились і повернули до його голови.

— Ми, ваше благородіє, нікоторих бунтів — поспішно й кротко заговорив передній. — Ми собі ішли на станцію... А нам, значить, звиніть: «куда? Стрілять буду»... А ми, как от перед Богом, ваше благородіє... Ми з голодного села... Два дні не їли, ваше благородіє...

— Ну, врешь... Всѣ вы это поёте...

— Ваше благородіє! — вмішався жандар. — Они коло вагонов з зерном споймані...

— Ага!... Вот видите... Зерно хотѣли украсть?

— Ваше благородіє! — знов переводячи очі од столу на офіцера, схилив голову на плече передній. — Коли б

ми по зерно йшли, так у нас би мішки, або хоч торби були... А ми ж... от, як самі бачите...

— Хм!... — крутнув вуса офіцер.

— А ну их к черту, Сережка! — нетерпляче скрикнув другий офіцер. — Дай им, Скрипчук, по нагайкѣ и к черту.

Жандар взяв до його під козирьок, але ждав, що скаже Сережка.

—Хм!... — ліниво, пяно дивлячись на спійманих, крутнів Сережка вуса. Спіймані ж насторожено стояли й ждали й бігали очима по закусках. Панії щось шопотіли одна одній і сміялись, показуючи очима на «експропріаторів».

— Отправить их под арест!... — несподівано постановив Сережка і вяло повернувся до столу.

— Слушаю! — цокнув шпорами жандар. — Ідьом!

Спіймані знов заворушилиь. Данило насупив брови й щось пробурмотів; самий задній, маленький дядько з гострим носиком і круглими, як дві вишні, зляканими очима ще більше напружився і розтерявся, а передній розставив руки і кротко скрикнув:

— Ваше благородіє! Та за віщо ж?

— За безпорядки! — не озираючись, ліниво бовкнув офіцер.

— Ваше благородіє! У нас же дітки... Сімя голодна... За що ж нам таке? Ми ж хиба що бунтували?... За що ж нас у тюрму?

Гарненький офіцер нетерпляче скочив з місця і підійшовши до їх, крикнув:

— Марш!

— Та за віщо ж це під арешт? — раптом злісно, густим басом бовкнув Данило, дивлячись повз гарнень-

кого офіцерика у спину офіцерові з пишними вусами. Той помалу повернувся і пильно глянув на Данила.

— Хм!... Так ты еще... Хм!... Дай ему в рыло, — хитнув він на його передньому.

Передній злякано глянув на Данила, на офіцера, широко розплющив очі й з непорозумінням подивився на всіх.

Панії засміялись.

— Вот это остроумно! — байдуже бовкнув старенький панок, витираючись серветкою. Это напоминает мнѣ...

Офіцер жвавіше озирнувся до паній і, повернувшись, строго крикнув:

— Ну! Дай ему в рыло.

— Ваше благородіє!! — благаюче підняв руки передній.

— Молчать!... Не хочеш? Ну, так тебѣ дадут в рыло.

— Ты! — хитнув він Данилові. — За то, что он не хочет дать тебѣ в рыло, дай ты ему!...

Панії, офіцер і навіть старенький панок весело засміялись.

— Справедливо! — крикнула пані з мрійними очима.

— А потом он тебѣ даст... А потом оба вмѣстѣ дадите вон тому третьему. Ну!

Данило мовчки злісно дивився на офіцера й сопів носом; передній розтеряно посміхався, а задній злякано водив очима по всіх і дріжачими руками мняв картуза.

— Ну! — раптом грізно скрикнув Сережка і скажено підвівся. — Я с вами шутить буду, что ли. Бей в морду его! — ступнув він до Данила й показав головою на переднього.

Данило зблід і глухо промовив:

— За що ж я його буду бить?

— Не разсуждать! Приказываю тебѣ й бей!

— Ваше благгородіє! — знов благаюче скрикнув передній.

— За віщо ж нам таке безчестя!... Та нас же люде заплюють... Змилуйтесь!... Хай нас господин жандар ударять... Та й одпустіть нас...

— Я хочу, чтоб вы набили себѣ морды... А жандарм еще успѣет...

Жандар посміхнувся. Данило переступав з ноги на ногу й глухо бовкнув:

— Одсилайте нас у тюрму.

— Нѣт... Ты дай ему в рыло, а тогда в тюрьму. Тогда даже в тюрьму не пошлю, прямо пущу на всѣ четыре стороны... Слышишь? Обѣщаю! Ей Богу! Ну?

— Боже мій, Боже мій! — жалібно захитав головою передній, а Данило знов переступив з ноги на ногу й мовчки камяно, напружено застиг.

— Ну? — подивився офіцер на Данила. Той не рушившся.

І раптом лице офіцерові почервоніло, очі налились кровю, вуса якось зашарпались.

— Скрипчук! Да я долго с вами буду... скажено рявкнув він. — Стрѣляй их!

Данило швидко глянув на офіцера, на Скрипчука, який злякано витягав револьвера, зразу якось весь скажено зморщився і прохрипів:

— Не маєте права стрілять!

— Что-о? — заревів офіцер і, підбігши до жандара, вихопив з рук йому револьвер і шарпнув до себе.

Жандар поспішно скинув з шиї шнурок, на якому був причеплений револьвер і злякано замер знов.

Пані ойкнули. Передній і задній великими очима дивились поперед себе і, видно, мало вже що бачили.

Але тут гарненький офіцер, хутко підійшов до Сережки твердо схопив його за руку й промовив:

— Сережка!... Плюнь!... Не нужно... Под суд за какую-то сволочь... Оставь... Плюнь!

— Н-нѣт... — хрипів Сережка. — Я его заставлю... Я ему покажу право...

— Сергѣй Семеныч! — підбігла пані з мрійними очима. — Бог с ними!... Отправьте их в тюрму и довольно.

Офіцер з пишними вусами пустив револьвер і, важко дихаючи, повернувся до панії.

— Лариса Ивановна!... Я их заставлю!... Они должны это сдѣлать для вас...

— Не нужно... Я не хочу...

— Нѣт!... Я их заставлю! Слышите вы! На свободу пущу, дам по рублю на водку... Слышите? Бей!

— Ваше благородіє! Пустіть нас, — схлипнув передній.

— Нѣт!... Дам по рублю на водку, дай ему в рыло. Слышь!

— Ей Богу, дам... Не вѣришь? На!

Офіцер пяними руками рішуче поліз в кишеню, виняв гаманець і висипав гроші на долоню. Деякі монети покотились з рук на землю й лягли коло Данилових ніг. Жандар хотів кинутись піднімати, але офіцер закричав:

— Остав!... Пусти... Это им!... Бей!... Вот все дам, бей. Рука з грішми йому дріжала, вуси розкудовчились, а очі уперто впялись у переднього.

— Все дам!... Дай в рыло!

Передній глянув на Данила. Данило якось прудко зиркав то на гроші, то у землю, то на гроші, то знов в землю.

— Да бейте, дураки! — нетерпляче скрикнув гарненький офіцер. — Да и идите себѣ ко всѣм чертям! Бери деньги и бей! — звернувся він до переднього.

— Ну, кто ударит, тому все даю! — крикнув офіцер з пишними вусами.

— Ну?

Всі замерли. Передній якось криво посміхавсь, щось шопотів, Данило сопів носом, панії й старенький панок з жадним напруженим інтересом ждали.

— Ну? — хитнув офіцер рукою. Монети брязнули на руці.

Три сірі постаті, як за магнитом, повернули на брязкіт голови і на сірих, висмоктаних голодом обличчах виступило ще більш щось непокійне, щось несміливо-жадне. Данило переступив з ноги на ногу і важко сопнув носом. Задній присунувся ближче.

— А ну, интересно!... — сладострастно прошопотіла пані з мрійними очима і присунулась ще ближче, жадно водячи очима по спійманих.

Офіцер знов брязнув грішми, мовчки посміхаючись.

— Ваше благородіє!... — з мукою схлипнув передній — зделайте милость, пожертвуйте так. Голодні ж ми... Дітки у нас... Ваше благородіє!

Данило воруxнувся. Передній насторожено глянув на його й замовк, прудко, непокійно бігаючи по всіх очима.

— Нѣ-ѣт, дай в рыло... — посміхнувся офіцер і знову брязнув грішми. І пяні, ситі очі його задоволено ходили по голодних, напружених постатях трьох сірих спійманих людей. А сірі спіймані люди знов заворушились, знов насторожено, боячись зустрітись поглядами, забігали очима й мовчки стояли проти панів з маслянними очима повними жадности.

Раптом Данило повернувся до переднього і, не дивлячись на ойго, глухо бовкнув:

— Бий, Семене...

Передній одступив навіть назад.

— Нічого, бий!... Давайте гроші... — повернувся Данило до офіцера.

— Нѣт, сначала в рыло, — пяно хитнувся офіцер.

— Ну!... — сопнув якось Данило і розмахнувшись, вдарив Семена по лиці. Потім зразу ж поспішно одвернувся й глухо бовкнув до офіцера.

— Давайте! Вдарив...

— Нѣт, подожди! Тепер он тебя!

— Конечно! — з захопленням підхопила пані з мрійними очима.

Данило круто повернувся до Семена, який якось криво посміхався, і, дивлячись у бік, жорстко промовив:

— Бий і ти!...

Семен замнявся.

— Та бий!! — злісно рякнув Данило. — Чого там ще! На!

Пани жадно дивились. Передній розвів руками, потім підняв одну руку і несміло вдарив Данила по лиці. Данило знов зараз же повернувся до офіцера й, понуро глянувши на його, бовкнув:

— Вже.

— Ну, вот! — задоволено посміхнувся офіцер і піднявши руку, струснув гроші на землю.

— Собирайте!

Семен, Данило і задній дядько поспішно нахилились і, жадно хапаючи монети, стали повзати по землі під ногами жандарів, панка та паній, одпихаючи один одного, сварячись і навіть видираючи один у одного.

А пани стояли над ними, навмисне одпихали в другий бік монети і хльоскаючи з захопленням в долоні кричали:

— Брраво!... Брраво... Так! Не поддайсь!

Зорі сумно дивилися з темного неба і крізь листя здавались заплаканими; цікавий вітер боязко шелестів у вітях, а метелики, не звертаючи уваги ні на крик та сладострасне хльоскання ситих, пяних людей, ні на повзаючих, голодних сірих людей, літали і бились об скло, уперто лізли на вогонь і падали, і повзали і знов летіли на вогонь.

